

TALLINNA VARAMU

Anne Ruusaar

LANGEBRAUN

Oma ja võõras

Nikolai Langebrauni portselan

LANGEBRAUN

One of us and yet not

*Nikolai Langebraun's
porcelain decorating industry*

TALLINNA LINNAMUSEUM

Kujundanud / Designed by

Andres Tali

Tõlge inglise keelde / Translated by

Tiina Randviir

Toimetanud / Edited by

Mari Karlson / Maret Tamjärv, Johann Talving

Fotograaf / Photographer

Erik Riikoja

Toetanud / Supported by

© Anne Ruussaar

© Tallinna Linnamuseum

© Tänapäev, 2018

Saateks © Pia Ehasalu

Minu Langebraun © Priidu Nõmm

Fotod © Tallinna Linnamuseum, Eesti Ajaloomuseum, Priidu Nõmm

ISBN 978-9949-85-458-5

www.tnp.ee

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

SISUKORD

Saateks. Pia Ehasalu 9

Minu Langebraun. Priidu Nõmm 15

NIKOLAI LANGEBRAUNI PORTSELANI DEKOREERIMISE TÖÖSTUS 21

Sissejuhatus 23

Kuusalu Langebraunid 25

Langebraunid ja Kaarmannid 26

Äriidee süünd 28

Tööstushoone Eedeni aias 31

Hofmeisteri ime 35

Suurtööstuseks kujunemine 37

Kunstnikud ja dekoraatorid 37

Töölised 40

Müük 40

Eksport 43

Kristallitöökoda Aare 44

Segaduste aeg ja natsionaliseerimine 47

Epiloog 49

NIKOLAI LANGEBRAUNI PORTSELANITÖÖSTUSE TOODANG 53

Dekoreerimistehnikad 56

Märgid 61

Nikolai Langebrauni märgid 63

Oma või võõras? 71

KATALOG 77

Vormid 78

Vaasid 79

Kannud 82

CONTENTS

Foreword. Pia Ehasalu 9

My Langebraun. Priidu Nõmm 15

NIKOLAI LANGEBRAUN'S PORCELAIN DECORATING INDUSTRY 21

Introduction 23

The Kuusalu Langebrauns 25

Langebrauns and Kaarmanns 26

Birth of a business idea 28

Industrial building in the Garden of Eden 31

Hofmeister's miracle 35

Becoming a big industry 37

Artists and decorators 37

Workers 40

Marketing 40

Export 43

Crystal workshop 'Aare' 44

Times of confusion and nationalisation 47

Epilogue 49

PRODUCTS OF NIKOLAI LANGEBRAUN'S PORCELAIN INDUSTRY 53

Decorating techniques 56

Trademarks 61

Nikolai Langebraun's trademarks 63

Own or Foreign? 71

CATALOGUE 77

Forms 78

Vases 79

Jugs 82

Kausid 85
Kruusid 87
Tassid 89
Taldrikud ja alustassid 91
Vaagnad ja liuad 93
Tirinad 97
Küünlajalad 99
Karbid ja toosid 102
Sigareti- ja tuhatoosid 104
Suhkrutoosid 106
Pudelid 108
Munapeekrid 109

Dekoorid 112

Riik, ettevõtted ja organisatsioonid 113
Monogrammid 119
Stiilipõhised dekoorid 122
Barokk ja rokokoo 123
Klassitsism ja ampiir 125
Siluetid 128
Vorm ja värv 130
Kuld ja hõbe 133
Geomeetria 136

Teemapõhised dekoorid 138

Stiliseeritud mustrid 139
„Muhu määnd” 144
Figuraaldekoorid ja pisifiguurid 147
Baieri rahvuslik külaromantika 150
Orient 151
„Draakon” 153
Floora ja fauna 156
Puu- ja köögiviljad 161

Bowls 85
Mugs 87
Cups 89
Plates 91
Platters 93
Tureens 97
Candelabras 99
Lidded bowls 102
Cigarette cases and ashtrays 104
Sugar bowls 106
Bottles 108
Egg cups 109

Decorations 112

State, enterprises and organisations 113
Monograms 119
Style-based decorations 122
Baroque and Rococo 123
Classicism and Empire 125
Silhouettes 128
Form and colour 130
Gold and silver 133
Geometric patterns 136

Theme-based decorations 138

Stylised patterns 139
‘Muhu määnd’ 144
Small figurines and figural compositions 147
Bavarian national rural romanticism 150
Oriental 151
‘Dragon’ 153
Flora and fauna 156
Fruits and vegetables 161

Kulinaaria 166
Maitseained 168
Lapsed 173
Seltskondlik tegevus 178
Pühad 182
Kohavaadetega suveniirid 187
Serviisid 194
Kunstnike originaallooming 202

Täname abi eest 213
Kasutatud allikad ja kirjandus 214
Kollektsioonid 216

Delicatessen 166
Spices 178
Children 173
Pastime 178
Public holidays 182
Souvenirs with site views 187
Dish sets 194
Artists' original work 202

Special thanks 213
Sources and literature 214
Collections of items 216

SAATEKS

Foreword

Tallinnas 1920.–30. aastatel tegutsenud Nikolai Langebrauni portselanitööstus on meie tööstuskunsti ja disaini ajaloos silmapaistval kohal. Langebrauni ettevõttes dekoreeritud esemeid leidub Eesti kodudes praegugi, need on leeri- või tähtpäevakinkidena osa perekonnaloost ning kandnud läbi nõukogude okupatsiooni aastate nn kuldse Eesti aja hõngu, Langebrauni portselan on kollektsionääride hulgas muutunud ihaldatud kogumisobjektiks.

Käsitlusi Langebrauni portselanitööstuse kohta aga näpib. Põhjalikumalt on sellest kirjutanud Anne Ruusäär 2007. aastal välja antud Eesti Ajaloomuuseumi näituse kataloogis „Langebraun lauale!” ja Tallinna Linnamuuseumi 2017. aasta juubeliraamatus „Keskaegsest kaupmehemajast muuseumiks. Tallinna Linnamuuseum 80” ilmunud artiklis „Põldmarjad, draakonid ja rahvusromantika ... Nikolai Langebrau-

Nikolai Langebraun's porcelain factory which operated in Tallinn in the 1920s and 1930s has a prominent place in the history of our industrial art and design. Items decorated at Langebraun's enterprise can be found in Estonian homes even today. As gifts on the occasion of confirmation or various anniversaries these items constitute a part of family histories and, they carried the spirit of the 'golden Estonian era' throughout the Soviet occupation period. Langebraun's porcelain has become highly desirable among collectors.

Strangely, very little research has been done about Langebraun's porcelain industry. Among the more comprehensive studies we could mention Anne Ruusäär's 'Langebraun to the Table!', an exhibition catalogue issued by the Estonian History Museum in 2007, and an article by the same author, 'Blackberries, dragons and national romanticism... Nikolai Langebraun's porcelain' in the Tallinn

ni portselan”. See viiski mõttele koostada põhjalikum kataloog Nikolai Langebrauni portselanitööstuse ajaloost, toodangust ning dekooridest.

Muuseumites on vaid väike osa Langebrauni poolt dekooreeritud esemetest, Tallinna Linnamuuseumi kogus on neid veidi üle 400. Ühe rikkalikuma Langebrauni kogu omanikuks on kolleksionäär Priidu Nõmm, kelle kodus leidub tuhandeid Langebrauni märki kandvaid nõusid. Käesolev kataloog, mis põhineb valdavalt muuseumi ja Priidu Nõmme kogudel, võimaldab anda Nikolai Langebrauni toodangust, selle vormidest ja kaunistusviisidest senisest põhjalikuma ülevaate.

Langebrauni fenomen avaneb kataloogis kogu vormi ja dekoori lummavas mitmekesisuses: alates kitsimailgulistest trükipiltidega taldrikutest ja suveniirideks mõeldud suvituslinnade vaadetega tassidest kuni professionaalsete kunstnike poolt käsimaalitehnikas rahvusornamendiga kaunistatud serviisideni.

Portselani määrangutes on olulisel kohal märgistus, seetõttu leiab kataloogist ka ülevaate Langebrauni ettevõttes kasutatud märkidest ning signeeringutest.

Nikolai Langebrauni portselani käsitlev kataloog on esimene trükis Tallinna Linnamuuseumi sarjast „Tallinna varamu”. See sari püüab väljuda muuseumikataloogi tavapärasest formaadist ning on mõeldud avama Tallinna linnakultuuri ja ajaloo erinevaid tahke ja nähtusi.

City Museum’s jubilee edition ‘From medieval merchant’s house into a museum...’, published in 2017.

This inspired us to issue a more thorough catalogue on Nikolai Langebraun’s porcelain industry in order to expand upon its history, production and decorations.

Museums possess only a small amount of items decorated by Langebraun, the collection of the Tallinn City Museum contains just over four hundred items. One of the largest Langebraun collections belongs to Priidu Nõmm, who owns thousands of pieces of tableware bearing the Langebraun mark.

The current catalogue, which is based on the museum collection and predominantly on Priidu Nõmm’s private collection, enables us to offer so far the most comprehensive overview of Nikolai Langebraun’s products, the methods of decoration and the forms used.

The catalogue reveals Langebraun’s phenomenon in all the fascinating diversity of its form and décor – from kitschy printed plates and souvenir cups showing views of resort towns to coffee and dinner sets hand painted by professional artists and adorned with national ornaments.

The marking used is crucial when identifying porcelain, therefore the catalogue also gives an overview of marks and signatures used at Langebraun’s enterprise.

The catalogue disserting Nikolai Langebraun’s porcelain is the first in the Tallinn City Museum’s TALLINN TREASURY series. This series attempts to abandon the usual format of a museum catalogue and aims to discuss different aspects and phenomena of the urban culture and history of Tallinn.

Pia Ehasalu,
Tallinna Linnamuuseumi
teadusdirektor

Pia Ehasalu,
Research Director of
Tallinn City Museum

MINU LANGEBRAUN

My Langebraun

Huvi Langebrauni portselani vastu on saanud alguse ilmselt lapsepõlvest, 1970. aastatest. Vanatädi juures loetud-sirvitud vanadest ajakirjadest, postkaartidest, fotodest, kuulnud lugudest ja kodustest kommetest sai alguse lugupidamine ja armastus Eesti Vabariigi vastu. Koolitunnis selle ajalooajalooperioodi kohta kuuldu oli vale ja võlts, kuid see tekitas veel suurema huvi olnu vastu.

Minu esimeseks ostuks oli Langebrauni elevantiluuvärvi kohviserviis esimeste uute Eesti kroonide eest 1992. aastal. Siit tekkiski soov teada saada, mida Nikolai Langebrauni portselanitööstus endast täpsemalt kujutas, ning erinevate esemete otsimine ja leidmine muutus põnevaks väljakutseks. Täna oleks olen pea 30 aastat Langebrauni portselani avastamise ja kolleksioneerimisega põhjalikult ja kirglikult tegelenud.

My fascination with the Langebraun porcelain probably began in my childhood in the 1970s. Old journals, postcards, photographs browsed at my great-aunt's, as well as the stories heard and manners witnessed at her home evoked a deep respect and affection for the pre-war Republic of Estonia. At school, the portrayal of this particular period of Estonian history was totally misrepresented and fake, which only stimulated my interest towards that period.

My first porcelain item of Langebraun was an ivory coffee set purchased in 1992 with the first new Estonian kroons. From this point on, I was encouraged to find out what Nikolai Langebraun's porcelain industry was like and by finding different items, an exciting challenge got started. By today, I have thoroughly and passionately been discovering and collecting Langebraun's porcelain as a hobby for almost thirty years.

Hindan kõrgelt Langebrauni portselanitööstuse dekooreerijate annet ja oskusi. Uskumatu, kui palju suudeti 12 aasta jooksul (1928–1940) luua erinevaid dekoore, mustreid ja neid eesti maitse järgi kujundada! Astrid Tiitsu dekoorid „Juden” ja „Draakon” on omas ajas perfektselt teostatud. Seeria „Muhu mänd” on hea näide rahvusliku motiivi stiliseerimisest portselanil. 1920.–1930. aastate riigi- ja sõjaväeinstitutsioonide, erinevate organisatsioonide, korporatsioonide, äride, hotellide restoranide, kohvikute sümbolikaga esemed on omaette peatükk riigi ajaloo. Oma tööd on tehtud pühendumusega ning tulemus on tõesti väga hea.

Paljude esemetega minu kollektsioonis käivad kaasas oma lood, mida inimesed on mulle jutustanud, ja ma pean neid väga olulisteks. „Kui need esemed ise rääkida saaks, kuuleksime terveid elulugusid,” on öeldud.

Langebrauni portselani on kingitud ristseteks, pulmadeks ja pühade puhul ning antud auhindadeks. Need on nii perekonnareliikviad, mälestusesemed kui ka argipäeva tarbeesemed. Osa portselani rändas Eestist välja sõjapakku ja siis uuesti tagasi Eestisse. Olen kuulnud traagilisi lugusid, kuidas oldi sunnitud Eestist põgenema ja püüti Langebrauni portselani kaasa võtta ning kuidas see viimaks siiski aeda maha maeti või ära peideti või kuidas nõukogude okupatsiooni ajal keelatud Eesti Vabariigi sümbolid portselanilt maha kraabiti, et seda ilma pealekaebamishirmuta toidunõudena kasutada. Mälestusi on nii diplomaatide, sõjaväelaste, kirjanike, lauljate kui ka ärimeeste perekondadelt. Nõmme vanaproua meenutas, kuidas kord olid härrad peoõhtu lõpul

I highly appreciate the talent and skills of Langebraun's porcelain decorators. It is incredible how many different decors and patterns were designed and adapted to the Estonian taste in the course of twelve years (1928–1940). The decorations 'Juden' and 'Dragon' by Astrid Tiits were perfectly executed in their time. Using the motif of an eight-pointed star (known in Estonia as the 'Muhu mänd') serves as a good example of stylizing a traditional pattern on porcelain. Items from the independence period, which bear the symbols of the state and military institutions, various organisations, corporations, businesses, hotels, restaurants and cafes constitute a separate chapter in the country's history. All work has been done with a deep devotion, and the result is truly spectacular. Many items in the collection have their own stories told by various people and these matter a great deal to me. 'If these items could speak, they would tell you whole life stories' – this is a sentiment that has been expressed by many people who shared their personal memories.

Langebraun's porcelain has been used for awards, christening, wedding and anniversary gifts, family relics, mementos, but also as everyday commodities. I have heard stories of tragic fates, about people forced to flee from Estonia, who tried to take the Langebraun porcelain with them; but in the end had to bury it in their garden or hide it somewhere else. Some porcelain items emigrated from Estonia along with the refugees, some were briefly returned. The symbols of the Republic of Estonia that were banned during the Soviet era were scraped off from the porcelain, so that in times of need the items could be used for dinnerware. I have heard recollections from the families of diplomats, the military, writers, singers as well as businessmen. An elderly lady from Nõmme dis-

švipsi jäänud ja tahtnud veel midagi peale hammustada. Torkinud siis mitmel korral kahvliga kurgi pilti Langebrauni liua põhjas, arvates, et seal on veel ilusad viilud kurki järel.

Täna siinkohal kõiki häid inimesi, kes on oma lugude ja esemetega on aidanud mul oma kollektsiooni luua. Paljud Langebrauni esemed on minu kogusse jõudnud Soomest ja Rootsist, mitmed ka Lätist, USAst, Kanadast, Šveitsist, Austraaliast ja Saksamaalt. Esemeid on sattunud ka sõjapõgenikega välismaale, kust mõned neist on nüüd taas tagasi Eestisse ja ka minu kollektsiooni jõudnud.

Olen püüdnud Langebrauni portselaniloost huvilistele rääkida, konsulteerida ja ka esemeid mõnel näitusel välja panna. Mul on hea meel, et täna ollakse Langebraunist oluliselt teadlikumad kui aastakümneid tagasi. Langebrauni portselanimaalijate tööd on meie tarbekunstiajaloo osa, seda osatakse täna vääriliselt hinnata ja märgata.

Täna väga raamatu meeskonda, kellega oli suur rõõm koostööd teha. On väga meeldiv hoida käes esimest põhjalikku ülevaadet Langebrauni portselanist, mis taas elustab mälestusi paljude eesti perekondade jaoks ja toob kaasa uusi Langebrauni imetlejaid.

Priidu Nõmm

trict in Tallinn remembered how once towards the end of a house party some gentlemen had become tipsy and wished to have a bite to eat. They had ended up repeatedly poking at cucumber slices painted at the bottom of a Langebraun platter, thinking that the slices were real.

I hereby would like to thank all the good people who have helped me create my collection with their stories and items.

Many Langebraun items have reached my collection from Finland and Sweden, several items have also come from Latvia, USA, Canada, Switzerland, Australia, and Germany. Some items have also found their way abroad along with the refugees, although some of them have made it back to Estonia and also into my collection.

I have tried to pass on the story of the Langebraun porcelain to those interested, to seek out more information and also display the items at exhibitions. I am glad that today Langebraun is considerably more known than a few decades ago. The porcelain items painted at his enterprise constitute a part of the history of our applied art and today these items are highly appreciated and valued.

I would like to thank the team involved in preparing this book – it was a delight to work with them. It is such a pleasure to finally hold the first comprehensive overview of the Langebraun porcelain in my hands, which revives memories for many Estonian families and engages new Langebraun admirers.

Priidu Nõmm

Astrid Tiitsalu kujundatud
sari "Drakon"

Astrid Tiitsalu kujundatud
sari "Drakon"

